

Tarpkalbiniai ir tarpdalykiniai mokslo kalbos tyrimai: medžiagos ir metodų pasirinkimo iššūkiai tyrėjams¹

Jolanta Šinkūnienė

Lietuvių kalbos katedra
Humanitarinių mokslų fakultetas
Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 52
LT-44244 Kaunas, Lietuva
El. paštas: jolanta2palmeris@gmail.com

Anglų filologijos katedra
Filologijos fakultetas
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius, Lietuva

Anotacija

Straipsnyje trumpai apžvelgiamos dominuojančios šiuolaikinių mokslo kalbos tyrimų kryptys, tačiau pagrindinis dėmesys skiriamas mokslinio straipsnio, kaip akademinio žanro, tyrimams ir jų metodikai. Mokslinio straipsnio struktūra ir jos ypatumai, autoriaus argumentavimo strategijos yra akademinio diskurso bruožai, sulaukę itin didelio kalbininkų susidomėjimo pasaulinėje lingvistikoje. Šio apžvalginio straipsnio tikslas – aptarti tarpdalykinių ir tarpkalbinių tyrimų specifika ir išryškinti kai kuriuos metodologinius aspektus, svarbius sudarant specialiuosius palyginamuosius mokslo kalbos tekstynus. Remiantis naujausiais šios srities tyrimais, apžvelgiami pasaulio tyrėjų sprendimai tekstyno sandaros ir medžiagos analizės klausimais. Straipsnis galėtų būti naudingas studentams, jauniesiems tyrėjams, besidomintiems specialiuųjų mokslo kalbos tekstynų sudarymu ir analize.

Raktažodžiai: mokslo kalba, tarpdalykiniai ir tarpkalbiniai tyrimai, palyginamieji tekstynai

1 Šiuolaikiniai mokslo kalbos tyrimai „disciplininės“ ir „nacionalinės“ kultūrų kontekste

Pastarųjų dešimtmečių pasaulinėje lingvistikoje didelis dėmesys yra skiriamas akademinio diskurso analizei – tyrinėjami įvairių kalbų skirtingų žanrų mokslinių tekstų

¹ Tyrimas atliktas podoktorantūros stažuotės metu. Podoktorantūros stažuotė finansuojama pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų įgyvendinamą projektą „Podoktorantūros (post doc) stažuotių įgyvendinimas Lietuvoje“.

struktūros ypatumai, argumentacijos pobūdis ir įtikinamumas, retorikos bruožai. Ne mažesnio dėmesio sulaukia ir mokslinio teksto mikroelementai, arba metadiskursas, kurie padeda autoriui eksplikuoti pateikiamas propozicijas ir kurti santykį su skaitytoju. Įvairiais aspektais tiriamas semantinis ir pragmatinis kalbinių vienetų, dominuojančių moksliniame tekste, turinys, atskleidžiama, kaip kuriamas efektyvus mokslinis tekstas, įtaigiai perteikiantis autoriaus mintis ir patraukiantis skaitytoją.

Kaip teigia Hylandas (1998, 82–85), būtent mokslo bendruomenės dalyvių vaidmuo teiginį paverčiant tiesa yra lemiamas – jų sprendimu autoriaus argumentai tampa žiniomis, o dažnai cituojamas teiginys ilgainiui virsta fundamentalia moksline tiesa. Taigi autoriaus idėjos sulauks pritarimo, jei argumentai bus pateikti tokiu būdu ir tokia kalba, kad skaitytojui tai būtų nauja, suprantama, priimtina, įdomu ir, svarbiausia, įtikinama. Tad nenuostabu, kad „net retoriškai nekalčiausios [mokslinio straipsnio] dalys atskleidžia autorių pastangas įtikinti skaitytojus“² (Hyland 2005a, 190), o pasaulyje sparčiai daugėjant mokslinės produkcijos, randasi mokslinio tyrimo kaip prekės, kurią reikia reklamuoti ir parduoti (Breivega *et al.* 2002, 220), įvaizdis, mokslinis tekstas tampa „produktu, turinčiu surasti savo kelią į rinką“³ (Duszak 1997, 32).

Įvairūs mokslinio teksto kūrimo ypatumai, skirtingų mokslo sričių ar disciplinų kalbinės raiškos formų lyginimas yra vieni populiariausių akademinės anglų kalbos (angl. *English for Academic Purposes*) ir dalykinės anglų kalbos (angl. *English for Specific Purposes*) dabartinių tyrimų objektų. Analizuojant tarpdalykinius ypatumus, bandoma atsakyti į klausimą, kas moksliniame diskurse yra universalu, o kas būdinga tik tam tikroms mokslo sritims ir kryptims, kokie esminiai bruožai charakterizuoja skirtingas akademinės bendruomenės ir leidžia kalbėti apie „disciplininę kultūrą“ (Mauranen 1993), nusistovėjusią vienoje ar kitoje mokslo srityje.

Tarpdalykiniuose tyrimuose lyginamų mokslo sričių skaičius ir pobūdis gali būti labai įvairūs. Dažnai priešinami vadinamieji „sunkieji“ (angl. *hard sciences*), kuriems priskiriami tikslieji ir gamtos mokslai, ir „lengvieji“ (angl. *soft sciences*) mokslai, apimantys humanitarinius ir socialinius mokslus; gali būti lyginamos tik kelios disciplinos arba visas jų spektras. Pavyzdžiui, daugelyje Hylando tyrimų (2004, 2005a, 2008, *inter alia*) analizuojami aštuonių skirtingų disciplinų (mechanikos inžinerijos, elektros inžinerijos, fizikos, mikrobiologijos, rinkodaros, filosofijos, sociologijos, taikomosios kalbotyros) mokslinių tekstų ypatumai. Tokio pobūdžio tyrimai suteikia vertingų žinių

² Originalus tekstas: “Even the most rhetorically innocent sections reveal writers’ efforts to persuade their audience of their claims <...>.”

³ Originalus tekstas: “An academic (English) text becomes more of a marketable product that must make its way in order to get on the market.”

apie tiksluosius ir humanitarinius mokslus, t. y. iš esmės skirtingas mokslo sritis. Iš Hylando (2008, 12–13) tyrimų matyti, kad humanitarinių ir socialinių sričių mokslininkai daug atviriau ir asmeniškiau reiškia savo poziciją nei tikslųjų mokslų atstovai.

Spėti, kad matematikos diskursas galėtų būti kitoks nei literatūros ar filosofijos, ko gero, galima jau ir intuityviai. Tačiau kiek panašios ir kiek skirtingos yra disciplinos-seserys? Todėl ne mažiau įdomūs darbai, kuriuose tyrinėjamos tik artimai susijusios disciplinos. Pavyzdžiui, tiek istorija, tiek ekonomika priklauso prie vadinamųjų „lengvųjų mokslų“, tačiau šių sričių autorių „matomumas“ tekste ir pasirenkami argumentacijos modeliai yra skirtingi (Bondi & Silver 2004; Bondi 2008). Sanderson (2008) atlikta vokiečių ir anglakalbių mokslininkų humanitarų asmeninių įvardžių vartojimo analizė parodė, kad tendencijos skiriasi ne tik tarp kalbų, bet ir tarp atskirų humanitarinių mokslų disciplinų: filosofai vartoja daugiau asmeninių įvardžių nei lingvistai, o šių vartosena skiriasi nuo literatūrologų ar folkloristų.

Nepaisant tam tikrų konvencijų, nusistovėjusių vienoje ar kitoje mokslo srityje, skirtingų kultūrų mokslininkai vadovaujasi ir inherentiniais kultūriniais modeliais, kurių apraiškų galima aptikti ir jų kuriamame moksliniame tekste. Susidomėjimo mokslo kalbos ypatumais pradžioje daugiausiai buvo tyrinėjami įvairūs tekstai anglų kalba, o XX a. pabaigoje pagausėjo mokslinio diskurso kitomis kalbomis tyrimų. Kitų kalbų empiriniuose tyrimuose, dažnai lyginamuose su anglų kalba, dėmesys kreipiamas ne tik į universalius akademinio diskurso bruožus, bet ir į specifinius, nulemtus tam tikros kalbos ir kultūros, – jie padeda atskleisti skirtingoms kultūroms būdingas rašymo tradicijas. Pavyzdžiui, ispanų mokslininkai nelinkę kritikuoti kolegų, todėl jų moksliniuose straipsniuose nesukuriama niša tyrimui – vienas iš Swaleso analizėje nurodytų „žingsnių“ (Moreno 2010, 60). Asmeninių įvardžių vartosenos tyrimai, atlikti ispanų (Mur Dueñas 2007), italų (Molino 2010), lietuvių (Šinkūnienė 2010), vokiečių (Vassileva 1998; Sanderson 2008), bulgarų, prancūzų, rusų (Vassileva 1998) kalbose gretinant jas su anglų kalba, vienareikšmiškai ir nepriklausomai nuo disciplinos rodo, kad *aš* ir *mes* daug dažniau vartojami anglakalbių tekstuose. Atrodo, kad tai anglakalbių mokslinio teksto kūrimo specifika, į kurią vertėtų atkreipti dėmesį rašantiems šia kalba ir besiorientuojantiems į tarptautinę auditoriją negimtakalbiams mokslininkams bei studentams.

Galiausiai į akademinį diskursą žiūrima tiek per tarpdalykinę, tiek per tarpkalbinę prizmę. Lingvistai svarsto, kokia tam tikros disciplinos ir kalbos, kuria mokslininkas rašo, įtaka galutiniam rezultatui – moksliniam tekstui, t. y. kas lemia vienokį ar kitokį raiškos pasirinkimą – mokslo srities tradicijos, jos specifika ar pati kalba? Fløttum *et*

al. (2006), tirdami ekonomikos, kalbotyros ir medicinos mokslinius straipsnius anglų, norvegų ir prancūzų kalbomis, siekė nustatyti, koks kultūrinės tapatybės ir disciplinos specifikos vaidmuo kuriant mokslinį tekstą. Panašiai ir *InterLAE* projekto grupės nariai (www.interlae.com), įvairiais aspektais tyrinėjantys anglų ir ispanų mokslinių straipsnių kalbą, tai daro „didelės“ (t. y. nacionalinės) ir „mažos“ (t. y. disciplininės) kultūrų (plg. Atkinson 2004) kontekste.

2 Specialiųjų palyginamųjų mokslo kalbos tekstynų sandaros ypatumai

Labai dažnai autoriaus pozicijos, retorikos tarpkalbiniais ir tarpdalykiniais tyrimams pasirenkamas mokslinio straipsnio žanras. Tai nėra atsitiktinumas, nes, kaip teigia Hylandas (2005b, 89–90), mokslinis straipsnis yra pagrindinė įvairiausių mokslinių tyrimų sklaidos priemonė, juose mokslininkai dalijasi savo išvalgomis, naujausiais atradimais, įsitvirtina akademiniam pasaulyje. Swalesas ir Feak (1994, 156) pabrėžia *strateginį* mokslinio straipsnio pobūdį. Juk mokslinio straipsnio autoriai turi ne tik įrodyti, kad jų tyrinėjamos problemos yra moksliskai svarbios, o rezultatai įtikinami, bet ir konkuruoti su kitais mokslininkais dėl pripažinimo ir išvalgų įtvirtinimo. Tad nemažai šiuolaikinių tarpkalbinių ir tarpdalykinių tyrimų remiasi būtent mokslinių straipsnių tekstynais, dažniausiai „savadarbiais“, t. y. pačių tyrėjų susidarytais konkrečiam tyrimui. Anot Johno Swaleso, garsaus akademinio diskurso tyrinėtojo, daug patirties turinčio tekstynų lingvistikos srityje, sudarytojai, rengdami bet koki tekstyną, neišvengiamai padaro bent vieną klaidą⁴. Taigi kokie sunkumai ir pavojai tyko specialiųjų tekstynų sudarytojų, pasiryžusių akademinio diskurso analizei?

Vienas iš didžiausių iššūkių sudarant tarpkalbinį, tarpdalykinį tekstyną yra labai gerai apgalvoti tekstų palyginimo principus. Anot Connor (2004, 297), obuoliai turi būti lyginami su obuoliais, kitaip tariant, lyginti galima tik visiškai palyginamus dalykus. Tai ypač svarbu tarpkultūrinės retorikos tyrimams, atrenkant medžiagą tekstynui ir paskui ją analizuojant. Moreno (2008) teigia, kad tiriant tarpkultūrinius tekstus, nepakankamas dėmesys tekstyno sandarai gali lemti neteisingas ir nepagrįstas išvalgas, nes tekstuose pastebėti ypatumai gali būti nulemti visiškai ne kultūros/kalbos, o šalutinių faktorių, į kuriuos neatsižvelgta sudarant tekstyną.

Connor ir Moreno (2005) pateikia išsamią metodinę schemą, kurią sudaro 18 tekstų lyginimo principų ir kuria galima vadovautis sudarant keliakalbį specializuotą

⁴ Plenarinė kalba tarptautinėje konferencijoje *English as a scientific and research language* Saragosos universitete 2012 m. gruodžio mėn. 01 d. Originalus tekstas: “Whenever you design a corpus, you make at least one mistake.”

palyginamąjį tekstyną. Pateikdamos verslo ir ekonomikos mokslinių straipsnių ispanų ir anglų kalbomis palyginamojo tekstyno pavyzdį, autorės rodo, kad tekstai į tekstyną turi būti atrinkti tuo pačiu pagrindu, atsižvelgiant į teksto formą, žanrą, teksto autoriaus profesinę kvalifikaciją, potencialius skaitytojus, registrą, teksto kūrimo tikslus, tematiką, struktūrą ir t. t. Kaip matome, siekiant palyginti tikrai palyginamus dalykus, reikia tinkamai parinkti tiek pačius tekstus, tiek tų tekstų autorius.

Vienas problemiškesnių aspektų tiriant autoriaus pozicijos raišką yra teksto autoriaus gimtoji kalba ir būdai ją nustatyti. Dažniausiai empiriniuose tyrimuose taikomi kriterijai yra autoriaus vardas, pavardė ir afiliacija, nors ir pabrėžiama, kad šie kriterijai nėra visiškai patikimi. Mur Dueñas (2010, 53–54), tyrinėjusi amerikiečių ir ispanų parašytus mokslinius straipsnius iš vadybos srities, pastebi, kad Amerikos ir Ispanijos universitetų afiliacija, nors ir negarantuojanti autoriaus gimtakalbystės, vis dėlto leidžia manyti, kad autoriai bent jau yra susipažinę su šių šalių akademinio pasaulio konvencijomis. Kai kurie mokslininkai pasirenka nekreipti dėmesio į šį aspektą, manydami, kad afiliacija ir pavardė negarantuoja, kad autorius tikrai yra gimtakalbis (Peacock 2010, 18), arba teigdami, kad vien tai, jog straipsnis priimtas publikuoti tarptautiniame leidinyje anglų kalba, patvirtina, kad autoriai turi retorikos įgūdžių, atitinkančių tarptautinės anglakalbės akademinės bendruomenės reikalavimus (Martín-Martín & Burgess 2004, 176–177; Martín-Martín 2005, 92; Hu & Cao 2011, 2798–2799). O štai Sala (2008, 94–95), lygindamas gimtakalbių ir negimtakalbių argumentacijos stilius teisės tekstuose, nurodo net keturis kriterijus, padedančius nustatyti autoriaus gimtąją kalbą. Be jau minėtos autoriaus afiliacijos, buvo peržiūrima, kokiomis kalbomis pateikiami šaltiniai straipsnio bibliografijoje, t. y. ar ten nėra straipsnių kitomis nei anglų kalbomis. Taip pat internete buvo peržiūrima biografinė ir bibliografinė informacija apie straipsnio autorių: gimimo, įgyto išsilavinimo vietos, publikacijų sąrašas. Nors patikrinti visus šiuos aspektus užima nemažai laiko, vis dėlto taip galima įsitikinti, ar tekstą parašė gimtakalbis autorius, jei tai tikrai svarbu tyrimui.

Autorių gimtosios kalbos svarba nemažai priklauso nuo tyrimo objekto ir tyrimo pobūdžio. Galbūt šis aspektas ne toks svarbus tiriant gramatikos, sintaksės dalykus moksliniame tekste, tačiau kai kuriuose tyrimuose, ypač susijusiuose su retoriniais ir pragmatiniais autoriaus pozicijos raiškos modeliais, tai gali būti svarbus faktorius. Anot Hylando (2002, 121), „beveik neabejojama, kad kultūriniai kontekstai turi reikšmingą įtaką rašymui“⁵. Kai kurie tarpkalbiniai tyrimai, kuriuose negimtakalbių straipsniai anglų kalba lyginami su straipsniais jų gimtąja kalba ir anglakalbių straipsniais rodo,

⁵ Originalus tekstas: “<...> there is little doubt that cultural contexts influence writing in important ways <...>.”

kad negimtakalbiai, rašydami angliškai, perkelia dalį savo kalboje galiojančių retorinių konvencijų į tekstus anglų kalba (Pérez-Llantada 2010; Mur Dueñas 2012).

Vienas iš probleminių klausimų, kylančių tiriant negimtakalbių angliškai parašytus tekstus, – kieno anglų kalba analizuojama: paties autoriaus, vertėjo ar redaktoriaus (kuris taip pat gali būti ir anglakalbis). Nors ir atimantis gana daug laiko, tačiau racionalus metodinis sprendimas yra pateikiamas *InterLAE* projekto grupės, tyrinėjančios anglakalbių ir ispanų akademinį diskursą, tyrimuose. Rinkdami akademinio tekstyno *SERAC* gimtakalbių ispanų, rašančių angliškai patekstinį, tekstyno sudarytojai kreipėsi į straipsnių autorius klausdami, ar šie angliškus tekstus rašė patys, ar atiduodavo juos versti vertėjui. Jei straipsniai buvo rašyti pačių autorių, toliau buvo klausama, ar tekstai buvo redaguoti ir koks yra redaktoriaus indėlis į galutinį straipsnio variantą. Vertėjų versti ir smarkiai redaguoti straipsniai buvo atmetami, o pačių autorių parašyti ir tik šiek tiek paredaguoti straipsniai traukiami į tekstyną (Pérez-Llantada 2008).

Kiek kitaip gimtakalbystės klausimą interpretuoja Römer (2009, 99), teigdama, kad „greičiausiai gimtakalbis mokslininkas rašytojas apskritai neegzistuoja⁶“. Ištyrusi gimtakalbių ir negimtakalbių studentų darbus, Römer pastebi, kad tekstai yra labai panašūs, t. y. kad ir gimtakalbiams studentams reikia įgyti diskursinių ir frazeologinių akademinės kalbos įgūdžių. Mokslininkės nuomone, didesnę vaidmenį kuriant mokslinį tekstą vaidina ne gimtakalbiškumas, o profesinė patiris. Turbūt todėl kai kurie akademinio diskurso tyrėjai sudarinėdami tekstynus atsižvelgia į mokslininkų patirties laipsnį. Metadiskurso vartoseną knygų recenzijose, parašytose patyrusių ir pradedančiųjų mokslininkų taikomosios kalbotyros, ekonomikos, teisės ir medicinos srityse lyginusi D'Angelo (2008, 219) daro išvadą, kad įtaigus rašymas yra įgūdis, susiformuojantis ne per vienus profesinės rašymo veiklos metus. Mokslininkė teigia, kad jos pastebėti skirtumai šių dviejų grupių tekstuose aiškiai iliustruoja autorių mokymosi ir profesinio tobulėjimo procesą. Jau minėtas Sanderson (2008) tyrimas parodė, kad yra statistinių skirtumų tarp asmeninių įvardžių vartosenos profesoriaus pedagoginį vardą turinčių mokslininkų tekstuose ir šio vardo neturinčių mokslininkų darbuose. Sanderson (2008, 76) daro įdomią išvadą: „tapimas profesoriumi, atrodo, yra toks svarbus įvykis mokslininko gyvenime, kad jis smarkiai pakeičia savęs pateikimo būdus ir bendravimą su įsivaizduojamais mokslinių straipsnių skaitytojais⁷“.

Be straipsnių autorių, kitas dažnai įvairių sprendimų reikalaujantis atrankos aspektas yra patys tekstai. Iš kokių leidinių pasirinkti tekstus, kiek jų turi būti ir kaip subalansuoti

⁶ Originalus tekstas: “The native academic writer does not seem to exist.”

⁷ Originalus tekstas: “The appointment to a professorship, it seems, is such an important event in the life of a professional academic that it significantly changes how scholars present themselves, and how they interact with their imagined readers, in their research articles.”

tekstyną tematikos požiūriu – tai klausimai, į kuriuos turi atsakyti tekstyno sudarytojai. Sprendžiant, iš kokių mokslinių leidinių pasirinkti tekstus, dažnai pasitelkiami tos srities patyrę mokslininkai informantai, kartais netgi keletas jų, kurie nurodo, kokie žurnalai yra labiausiai reprezentuojantys vieną ar kitą mokslo sritį. Tokia profesionalų suteikiama informacija yra ypač naudinga imantis tyrinėti tekstyno autoriui mažiau pažįstamas mokslo sritis. Pavyzdžiui, Peacockas (2011, 79), analizavęs *introductory it* biologijos, chemijos, fizikos, aplinkosaugos, verslo, kalbotyros, teisės ir viešojo administravimo moksliniuose straipsniuose, teigia, kad renkantis mokslinius leidinius informantai perspėjo, jog *Chemistry and Biology* yra biologijos žurnalas, o *Chemical Physics* – fizikos. Taigi nei vienas iš šių dviejų nėra chemijos žurnalas, nors taip ir gali pasirodyti pažvelgus į pavadinimus.

Išsirinkus mokslinius leidinius, konkrečių straipsnių atranka į tekstyną taip pat ne visuomet yra paprasta. Kaip pabrėžia Shaw (2007, 6), toje pačioje disciplinoje gali būti paplitę labai skirtingi metodai ir mokyklos, galintys turėti įtakos tekstui. „Galima įsivaizduoti, kad sociolingvistikos, generatyvinės gramatikos ir kalbų mokymosi sričių straipsniai savo struktūra ir diskursu yra gana skirtingi, kad juos būtų galima suplakti į vieną ir pavadinti kalbotyra“⁸, teigia Shaw (2007, 6), todėl sudarant tekstyną svarbu atkreipti dėmesį ir į smulkesnių mokslo šakų tekstų specifiką. Vis dėlto pažvelgę į empirinius tyrimus, pamatysime labai įvairios praktikos. Pavyzdžiui, Afros ir Schryer (2009, 60), tyrinėjusios metadiskursą literatūros ir kalbotyros straipsniuose, teigia straipsnius atrinkusios taip, kad būtų užtikrinta kuo didesnė tekstų įvairovė – nuo teorinės lingvistikos iki dialektologijos ir nuo teksto analizės iki žanrų teorijos. Panašiai ir Varttala (2001, 45–46, 52), tyrinėjęs sąsvečius medicinos, ekonomikos ir technologijų moksliniuose straipsniuose, siekė kuo didesnės tematinės įvairovės, todėl, pavyzdžiui, jo medicinos srities patekstyją (10 straipsnių) sudaro straipsniai iš oftalmologijos, psichiatrijos, kardiologijos, geriatrijos, imunologijos, hematologijos, anesteziologijos. Atvirkščiai, Loi (2010, 269), žanro požiūriu tyrinėjęs mokslinių straipsnių įvadus anglų ir kinų kalbose, pabrėžia, kad sąmoningai siaurina savo tyrimo medžiagą iki edukacinės psichologijos, siekdamas išvengti tematikos variacijų, galinčių atsirasti platesnėje disciplinoje (t. y. edukologijoje).

Tematikos ir pasirinktų mokslo šakų įvairovė taip pat nemažai priklauso nuo tyrimo pobūdžio. Jei, pavyzdžiui, tiriami teksto struktūros ar retorinių dalių sandaros aspektai, teksto ypatumai gali labiau priklausyti nuo tradicijų, susiklosčiusių vienoje ar kitoje

⁸ Originalus tekstas: “One can well imagine that articles in sociolinguistics, transformational grammar, and second language acquisition are sufficiently different in discourse and structure to make it unwise to lump them under linguistics.”

mokslo šakoje. Tačiau konkrečių kalbinių vienetų pasiskirstymas ir vartoseną, ko gero, yra mažiau priklausomi nuo metodo ar mokyklos. Šiaip ar taip, tai yra tekstyno sandaros aspektas, į kurį vertėtų atkreipti dėmesį pagal savo tyrimo specifiką.

Kaip matome, kuriant tekstyną reikia siekti kuo didesnio jį sudarančių dalių panašumo, tačiau kuo daugiau palyginamųjų principų ir patekstynių, tuo sunkiau juos vieną su kitu idealiai suderinti. Paprasčiau pasiekti tinkamą suderinamumą lyginant dvi tos pačios kalbos disciplinas. Tačiau jei analizuojamos kelios disciplinos ir kelios kalbos, sudarant tokį tekstyną neretai reikia atsisakyti kai kurių palyginamųjų principų arba juos supaprastinti.

Kelių kryptių tyrimuose lyginimo sunkumų gali atsirasti dėl mokslo srities specifikos, riboto tekstų kiekio tam tikrose mokslo bendruomenėse ir kitų priežasčių. Pavyzdžiui, biomedicinoje vyrauja kolektyvinis modelis, kai, atliekant eksperimentinius tyrimus, bendradarbiauja mokslininkų grupė. Literatūros straipsniai, priešingai, beveik be išimties rašomi vieno autoriaus. Norint atlikti asmeninių įvardžių vartosenos tyrimus šių dviejų disciplinų tekstuose susiduriama su tyrimo objekto palyginamumo problema. O lyginant angliškus tarptautinių leidinių straipsnius su kita kalba parašytais straipsniais vietiniuose leidiniuose dažnai pastebima, kad pastarųjų nėra pakankamai. Fløttum *et al.* (2006, 8) lygindami anglų, norvegų ir prancūzų mokslinius straipsnius iš ekonomikos, kalbotyros ir medicinos sričių tvirtina, kad ypač mažai yra norvegiškai parašytų tekstų. Anglišku leidinių yra labai daug, prancūzų kalba – jau daug mažiau, o norvegiškai leidžiama tik po vieną mokslinį žurnalą ekonomikos ir medicinos klausimais. Tekstų lyginimui pasirinkus kelis angliškus ar prancūziškus žurnalus ir tik vieną norvegišką nebebus išlaikytas vienodas tiriamosios medžiagos atrankos pagrindas.

Be abejo, gali būti ir daugiau tekstyno dalių lyginimą ribojančių faktorių, tačiau svarbu, kad autoriai juos nurodytų ir tuomet skaitytojais patys spręstų, kiek ir kaip tekstynas reprezentuoja tiriamą sritį. Labai dažnai kai kurių faktorių tiesiog neįmanoma pakeisti ir tenka verstis su tokia medžiaga, kokia yra – kaip yra pastebėję McEneris *et al.* (2006, 73), dažnai „tekstyno sudarymo rezultatas yra tarpinis variantas tarp idealaus ir to, kas realiai įmanoma“⁹.

Kaip jau minėta, vertingų patarimų sudarant tekstyną galima gauti iš tos srities specialistų informantų. Tačiau informantai gali būti naudingi ne tik dėl empirinių duomenų patikimumo, bet ir gautiems duomenims interpretuoti, įžvalgoms pasitikrinti. Analizuojant

⁹ Originalus tekstas: “Corpus-building is of necessity a marriage of perfection and pragmatism.”

akademinio diskurso specifika, ne viename tyrime yra pabrėžiami etnografijos metodo privalumai, kai interviu su konkrečios srities mokslininkais informantais paaiškina ir papildo išžvalgą, gautą iš tekstų analizės (žr. Hyland 2005a; Tse & Hyland 2006; Hyland 2008; Lafuente Millán 2010). Interviu su „vietiniu“ (angl. *insider*) profesionalu pateikia vertingų duomenų ne tik apie konkrečioje disciplinoje įsigalėjusias konvencijas, bet ir apie individualias teksto kūrimo strategijas ir metodus, kurie dažnai tiesiogiai koreliuoja su empirinių tyrimų metu gautais apibendrintais duomenimis iš kitų tekstų.

Daug vertingos informacijos gali suteikti ne tik skirtingų sričių mokslininkai, bet ir kolegos lingvistai. Labai dažnai mokslo kalbos tyrimų objektas yra vertinimo elementai, įvairūs pragmatiniai žymikliai, kurie dažniausiai yra polifunkciniai ir jų reikšmės bei pragmatinės funkcijos varijuoja priklausomai nuo konteksto. Siekiant užtikrinti objektyvesnę empirinių duomenų interpretaciją, pasitelkiami vadinamieji lyginamieji patikimumo testai, kai tuos pačius kontekstus analizuoja keletas tyrėjų atskirai, o paskui palygina sutapimų koeficientą (angl. *inter-rater reliability test*), arba vienas tyrėjas interpretuoja tą patį kontekstą po vieno ar kelių mėnesių pertraukos ir lygina gautus rezultatus (angl. *intra-rater reliability test*) (Hyland 2005a; Hirano 2009; Abdollahzadeh 2011; Lorés-Sanz 2011; Lorés-Sanz 2012)¹⁰. Tokie metodai yra ypač naudingi kontekstui interpretuoti ir suteikia svarumo empirinio tyrimo duomenų patikimumui.

3 Baigiamosios pastabos

Tarpdalykiniai ir tarpkalbiniai mokslo kalbos tyrimai leidžia išvelgti svarbių mokslinio diskurso struktūrinių, retorinių, semantinių ir pragmatinių ypatumų. Remiantis tokiais tyrimais, išryškinama skirtingų mokslo sričių ir šakų teksto kūrimo tradicijos bei modeliai, o lyginimas su anglosaksišku mokslinio straipsnio modeliu leidžia įvairiais aspektais aptarti ir įvertinti kitų kalbų mokslinio diskurso savitumą. Skirtingos autoriaus pozicijos raiškos ir teksto kūrimo priemonės, būdingos įvairioms disciplinoms ir kalboms, yra svarbi sritis, kurią reikia įsisavinti pradedantiesiems ir kuriantiems tekstus užsienio kalba mokslininkams.

Kaip rodo apžvalga, siekiant sėkmingai atlikti tarpdalykinius ir tarpkalbinius mokslo kalbos tyrimus ir gauti patikimų rezultatų, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas tyrimo medžiagos atrankai. Sudarant savo tekstyną, reikia atsižvelgti ne tik į tekstų kiekį, apimtį, pobūdį, bet ir į teksto autoriams būdingus bruožus bei kitus ekstralingvistinius

¹⁰ Ne visi minimi tyrėjai vartoja būtent tokį metodo pavadinimą, tačiau jų darbo su medžiaga principas atitinka *inter-rater* ir *intra-rater reliability tests* esmę.

veiksnius. Iš atliktų tyrimų matome, kad esama įvairiausių faktorių, darančių įtaką teksto kūrimo procesams; neatsižvelgus į juos, pateiktos išvados gali pasirodyti neatitinkančios tikrovės. Tarptautinė patirtis rodo, jog yra įvairių sprendimų renkantis tyrimo medžiagą ir metodus, o tinkamiausias sprendimas priklauso nuo tyrimo pobūdžio.

Literatūros sąrašas

- Abdollahzadeh, Esmaeel. 2011. Poring over the findings: Interpersonal authorial engagement in applied linguistics papers. *Journal of Pragmatics* 43, 288–297.
- Afros, Elena & Catherine F. Schryer. 2009. Promotional (meta)discourse in research articles in language and literary studies. *English for Specific Purposes* 28, 58–68.
- Atkinson, Dwight. 2004. Contrasting rhetorics/contrasting cultures: why contrastive rhetoric needs a better conceptualization of culture. *Journal of English for Academic Purposes* 3, 277–289.
- Bondi, Marina. 2008. Emphatics in academic discourse: Integrating corpus and discourse tools in the study of cross-disciplinary variation. *Corpora and discourse: The challenges of different settings*. Annelie Ädel & Randi Reppen, eds. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 31–55.
- Bondi, Marina & Marc Silver. 2004. Textual voices: a cross-disciplinary study of attribution in academic discourse. *Evaluation in oral and written academic discourse*. Laurie Anderson & Julia Bamford, eds. Rome: Officina Edizioni. 117–136.
- Breivega, Kjersti Rongen, Trine Dahl & Kjersti Fløttum. 2002. Traces of self and others in research articles. A comparative pilot study of English, French and Norwegian research articles in medicine, economics and linguistics. *International Journal of Applied Linguistics* 12 (2), 218–239.
- Connor, Ulla. 2004. Intercultural rhetoric research: beyond texts. *Journal of English for Academic Purposes* 3, 291–304.
- Connor, Ulla & Ana I. Moreno. 2005. “Tertium comparationis: A vital component in contrastive rhetoric research”. *Directions in applied linguistics*. Paul Bruthiaux, Dwight Atkinson, William G. Egginton, William Grabe & Vaidehi Ramanathan, eds. Clevedon: Multilingual Matters. 153–164.
- D’Angelo, Larissa. 2008. Gender identity and authority in academic book reviews: An analysis of metadiscourse across disciplines. *Linguistica e Filologia* 27, 205–221.
- Duszak, Anna. 1997. Cross-cultural academic communication: a discourse-community view. *Culture and styles of academic discourse*. Anna Duszak, ed. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 11–39.

- Fløttum, Kjersti, Trine Dahl & Torodd Kinn. 2006. *Academic voices: across languages and disciplines*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hirano, Eliana. 2009. Research article introductions in English for specific purposes: A comparison between Brazilian Portuguese and English. *English for Specific Purposes* 28, 240–250.
- Hyland, Ken. 1998. *Hedging in scientific research articles*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hyland, Ken. 2002. Genre, language, context and literacy. *Annual Review of Applied Linguistics* 22, 113–135.
- Hyland, Ken. 2004. A convincing argument: corpus analysis and academic persuasion. *Discourse in the professions*. Ulla Connor & Thomas A. Upton, eds. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 87–112.
- Hyland, Ken. 2005a. Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7 (2), 173–192.
- Hyland, Ken. 2005b. *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London/New York: Continuum.
- Hyland, Ken. 2008. Persuasion, interaction and the construction of knowledge: Representing self and others in research writing. *International Journal of English Studies* 8 (2), 1–23.
- Hu, Guangweij & Feng Cao. 2011. Hedging and boosting in abstracts of applied linguistics articles: A comparative study of English- and Chinese- medium journals. *Journal of Pragmatics* 43, 2795–2809.
- Lafuente Millán, Enrique. 2010. ‘*Extending this claim, we propose...*’ The writer’s presence in research articles from different disciplines. *Ibérica* 20, 35–56.
- Loi, Chek Kim. 2010. Research article introductions in Chinese and English: A comparative genre-based study. *Journal of English for Academic Purposes* 9, 267–279.
- Lorés Sanz, Rosa. 2011. The construction of the author’s voice in academic writing: The interplay of cultural and disciplinary factors. *Text and Talk* 31 (2), 173–193.
- Lorés Sanz, Rosa. 2012. Local disciplines, local cultures: Praise and criticism in British and Spanish history book reviews. *Brno Studies in English* 38 (2). Interneto prieiga: http://www.phil.muni.cz/plonedata/wkaa/BSE/BSE_2012/BSE_2012-38_2_-XX_Lores-Sanz.pdf
- Martín-Martín, Pedro. 2005. *The rhetoric of the abstract in English and Spanish scientific discourse: A cross-cultural genre-analytic approach*. Bern: Peter Lang.
- Martín-Martín, Pedro & Sally Burgess. 2004. The rhetorical management of academic criticism in research article abstracts. *Text* 24 (2), 171–195.
- Mauranen, Anna. 1993. Cultural differences in academic discourse – problems of a linguistic and cultural minority. *The competent intercultural communicator*:

- AFinLA Yearbook*. Liisa Löfman, Liisa Kurki-Suonio, Silja Pellinen & Jari Lehtonen, eds. Helsinki: AFinLA. 157–174.
- McEnery, Tony, Richard Xiao & Yukio Tono. 2006. *Corpus-based language studies: An advanced resource book*. London/New York: Routledge.
- Molino, Alessandra. 2010. Personal and impersonal authorial references: A contrastive study of English and Italian linguistics research articles. *Journal of English for Academic Purposes* 9 (2), 86–101.
- Moreno, Ana I. 2008. The importance of comparable corpora in cross-cultural studies. *Contrastive rhetoric*. Ulla Connor, Ed Nagelhout & William V. Rozycki, eds. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 25–41.
- Moreno, Ana I. 2010. Researching into English for research publication purposes from an applied intercultural perspective. *English for professional and academic purposes*. Miguel F. Ruiz-Garrido, Juan C. Palmer-Silveira & Immaculada Fortanet-Gómez, eds. Amsterdam/New York: Rodopi. 57–71.
- Mur Dueñas, Pilar. 2007. ‘I/we focus on. . .’: A cross-cultural analysis of self-mentions in business management research articles. *Journal of English for Academic Purposes* 6 (2), 143–162.
- Mur Dueñas, Pilar. 2010. Attitude markers in business management research articles: a cross-cultural corpus-driver approach. *International Journal of Applied Linguistics* 20 (1), 50–72.
- Mur Dueñas, Pilar. 2012. With regard to L2 academic writing: The use of topicalizers in L1 (English and Spanish) and L2 (English) research articles. *Brno Studies in English* 38 (2). Interneto prieiga: http://www.phil.muni.cz/plonedata/wkaa/BSE/BSE_2012/BSE_2012-38%282%29-XX-2_Mur-Duenas.pdf
- Peacock, Matthew. 2010. Linking adverbials in research articles across eight disciplines. *Ibérica* 20, 9–34.
- Peacock, Matthew. 2011. A comparative study of *introductory it* in research articles across eight disciplines. *International Journal of Corpus Linguistics* 16 (1), 72–100.
- Pérez-Llantada, Carmen. 2008. Humans vs. machines? A multi-perspective model for ESP discourse analysis in intercultural rhetoric research. *ESP across Cultures* 5, 91–104.
- Pérez-Llantada, Carmen. 2010. The ‘dialectics of change’ as a facet of globalisation: Epistemic modality in academic writing. *English for professional and academic purposes*. Miguel F. Ruiz-Garrido, Juan Carlos Palmer-Silveira & Immaculada Fortanet-Gómez, eds. Amsterdam: Rodopi. 25–41.
- Römer, Ute. 2009. English in academia: Does nativeness matter? *Anglistik: International Journal of English Studies* 20 (2), 89–100.
- Sala, Michele. 2008. Argumentative styles as cultural identity traits in legal studies. *Linguistica e Filologia* 27, 93–113.

- Sanderson, Tamsin. 2008. Interaction, identity and culture in academic writing: The case of German, British and American academics in the humanities. *Corpora and discourse: The challenges of different settings*. Annelie Ädel & Randi Reppen, eds. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 57–92.
- Shaw, Philip. 2007. Introductory remarks. *Language and discipline perspectives on academic discourse*. Kjersti Fløttum, ed. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. 2–13.
- Swales, John M. & Christine B. Feak. 1994. *Academic writing for graduate students: Essential tasks and skills*. The University of Michigan Press: Ann Arbor.
- Šinkūnienė, Jolanta. 2010. Autoriaus pozicijos raiška asmeniniais įvardžiais rašytiniame akademiniam diskurse. *Filologija* 15, 124–141.
- Tse, Polly & Ken Hyland. 2006. ‘So what is the problem this book addresses?’: Interactions in academic book reviews. *Text & Talk* 26 (6), 767–790.
- Varttala, Teppo. 2001. *Hedging in scientifically oriented discourse: Exploring variation according to discipline and intended audience*. Electronic dissertation. Acta Electronica Universitatis Tamperensis. Interneto prieiga: <http://acta.uta.fi>
- Vassileva, Irena. 1998. Who am I/who are we in academic writing? A contrastive analysis of authorial presence in English, German, French, Russian and Bulgarian. *International Journal of Applied Linguistics* 8 (2), 163–190.

Cross-linguistic and cross-disciplinary studies of academic discourse: Challenges for the researchers

Jolanta Šinkūnienė

Summary

Recent trends in academic discourse analysis reveal a keen scholarly interest in cross-disciplinary and cross-linguistic variation in academic texts. While most of the research is still on the English language, the last few decades have seen an upsurge of interest in academic discourse produced in other languages, frequently comparing it to patterns of writing and argumentation in Anglo-American scientific texts. Numerous studies attempt to outline the universal features of academic discourse as well as to highlight the specific ones, typical only of some of the disciplines or cultural communities. Thus, features of academic discourse are often interpreted within the “big” (i. e. national) and “small” (i. e. disciplinary) culture context (cf. Atkinson 2004). The paper briefly reviews trends in current academic discourse research, mainly in the genre of the research article. The

purpose of the paper is to discuss the challenges that researchers of academic discourse face while compiling specialized comparable corpora for their cross-disciplinary and cross-linguistic analyses and to highlight certain methodological issues which are important in this type of analyses. As noted by many researchers in the field, the reliability of the results and a better empirical grounding primarily depend on the appropriately selected common ground of comparison. An overview of recently published research on cross-linguistic and cross-disciplinary aspects of academic discourse reveals various methodological solutions to corpus design and data analysis.

Įteikta 2013 m. vasario mėn.